

Gender mainstreaming/mainstreaming gender?

Alice Červinková

V tomto textu bych chtěla tematizovat strategii gender mainstreamingu v kontextu feministické teorie a aplikace této teorie v politických opatřeních. Nejprve představím gender mainstreaming z hlediska jeho vzniku a začleňování do politických procesů. Uvedu některé konkrétní principy a nástroje gender mainstreamingu a konkrétní projekty v oblasti vědní politiky na příkladu aktivit Spolkového ministerstva pro vzdělání a vědu. Dále se zaměřím se na gender mainstreaming v kontextu debaty o diferenci. Pokusím se tyto dva proudy feministického myšlení, feminismus difference a poststrukturalistický feminismus, které se této debatě účastní, vztáhnout právě k gender mainstreamingu. Oba proudy mají vzhledem ke svým rozdílným teoretickým východiskům, odlišné představy o politické aplikaci. Zaměřím se tedy na to, jaký vztah má gender mainstreaming, který je veřejnými institucemi a některými podniky působícími ve veřejné sféře deklarován jako stávající hlavní strategie k dosažení rovných příležitostí, k současným feministickým koncepcím.

Zdroje, které se týkají konkrétně gender mainstreamingu, ze kterých jsem čerpala, jsou jednak materiály Evropské Komise; tato strategie je nejvíce rozpracovaná právě na úrovni EU (Steigler 1999) a také proto, že se Česka bezprostředně jako budoucího členského státu EU dotýkají. Dále jsem vycházela především z německé debaty o gender mainstreamingu. Tato debata je tam velmi živá, má samozřejmě svá specifika, která nejsou na naší situaci přenosná. Gender mainstreaming přichází v Německu už do systému, který je ovlivněn feministickým hnutím a politikou na podporu žen (Frauenpolitik), zatímco u nás je tento koncept jedinou strategií na podporu rovných příležitostí. O nějaké živé debatě v českém prostředí nemůže být řeč, nenašla jsem ale ani žádné polemiky, nebo původní články, které by přinášely něco víc, než představení této strategie. Německá debata o gender mainstreamingu byla pro mě velmi inspirující, protože je v ní diskutováno spektrum rozdílných pohledů, které obsahuje jak stanoviska zastávající implementaci gender mainstreamingu, tak zásadní kritiku a samozřejmě další množství dalších názorů uvnitř tohoto spektra.

Gender mainstreaming: vymezení pojmu

Pojem gender mainstreaming se ojediněle objevoval už v 60. letech v souvislosti s oblastí rozvoje (Lind, Loether), na mezinárodní úrovni se poprvé objevil na 3. Světové konferenci o ženách v Nairobi pořádané OSN v roce 1985, právě v souvislosti s oblastí rozvoje a jako prostředek integrace ženských hodnot do rozvojové činnosti¹ (závěrečná zpráva o činnosti Skupiny specialistů Rady Evropy pro mainstreaming, In: Gender mainstreaming 2002: 29, dále jen Zpráva). Na 4. Světové konferenci o ženách v Pekingu byl koncept doplněn o požadavek analyzovat před každým rozhodnutím dopad na ženy a muže (tzv. gender impact assesment). Na této konferenci byl tento koncept zakotven do schválené Akční platformy a

¹ Zde jsem čerpala z překladu této Zprávy, která je obsažena v publikaci Gender mainstreaming, kterou vydalo MPSV. Integrace ženských hodnot jako argument pro zavedení gender mainstreamingu je velmi zajímavý moment. Buď se jedná o nepřesnost v překladu, nebo se v té době skutečně jednalo o integraci ženských hodnot a v tom případě došlo k výraznému posunu v chápání tohoto pojmu.

znamená výchozí bod pro současné strategie gender mainstreamingu. Nejprve byl gender mainstreaming implementován na úrovni OSN a jejích agentur (ILO, WHO, IOM atd.) (Weinbach 2001). Díky ratifikaci Amsterodamské smlouvy z roku 1997 a po jejím vstoupení v platnost o dva roky později, se stala realizace gender mainstreamingu právně závazná pro všechny veřejné instituce.

Definice gender mainstreamingu se od sebe v různých textech a dokumentech liší. Ve výše uváděné Zprávě (s.32) najdeme následující definici: „Gender mainstreaming je (re)organizace, zkvalitňování, rozvoj a vyhodnocování koncepčních procesů tím, že při nich všechny zúčastněné subjekty budou na všech úrovních a ve všech stadiích využívat hledisko genderové rovnosti“. Podle definice Evropské Unie je cílem gender mainstreamingu „Začlenění rovných příležitostí do veškerých politických konceptů a opatření“.¹

Lind a Löther (2001) uvádějí následující tři znaky, které jsou přes rozdílné definice shodné:

1. gender mainstreaming se vztahuje na ženy i muže a je zaměřen na rovnost příležitostí mužů i žen
2. gender mainstreaming je strategie k dosažení rovného postavení žen a mužů ve společnosti
3. gender mainstreaming znamená rozšíření témat a přesunutí aktérů a akterek: všichni zúčastnění musí vnést ve vztahu ke všem rozhodnutím a na všech úrovních genderově .

Gender mainstreaming je tedy chápán jako integrativní proces (Smykalla 2002), to znamená, že rovnost příležitostí a rovné postavení mužů a žen nejsou už zvláštní témata, ale jsou integrována do rozhodovacích procesů.

Samotný pojem gender mainstreaming ukazuje na to, že se jedná o zahrnutí genderového konceptu do "mainstreamové" politiky. Genderová perspektiva by pak už neměla být zvláštním tématem, ale "měla by být pojímána jako elementární součást veškeré politiky" (Lind, Löther 2001).

Principy a nástroje gender mainstreamingu a jeho konkrétní podoba na příkladu vědní politiky ve Spolkové republice Německo.

Mezi základní principy gender mainstreamingu, tak jak je definuje ETAN zpráva o vědní politice (2001:66-7) patří například rovné postavení mužů a žen jako vůdčí princip kultury organizace. Dále např. tzv. kritické posouzení, „Visioning“, což znamená „rozpoznání, jak stávající struktury, systémy, koncepce a programy působí diskriminujícím způsobem“ (tamtéž). Jedná se o nepřímou diskriminaci jako je používání maskulina v jazyce (např. běžné označení akademických stupňů: bakalář, magistr, které implikuje, že studující jsou muži), dále strukturace času při výkonu povolání: práce přesčas, která znevýhodňuje ženy, které se tradičně starají o děti a domácnost atd.. Pojem „visioning“ má tedy poukázat na to, jakým způsobem se stávající systémy zakládají na předpokladech, které ve svém účinku působí na ženy diskriminujícím způsobem. Mezi nástroje gender mainstreamingu patří indikátory rovného postavení mužů a žen, konkrétně genderově senzitivní analýza dat a genderově segregované statistiky, které ukazují např. výši zastoupení žen, či rozdíly ve mzdách. Dále posouzení určitého opatření z hlediska možného

¹ <http://europa.eu.int>

dopadu na ženy a muže (tzv. Gender Impact Assessment), který se „zaměřuje především na tato kritéria: participace - jaké je složení cílové skupiny z hlediska pohlaví, distribuce základních zdrojů - prostředky, čas, ekonomická síla, vzdělání, zdravotní péče atd., normy a hodnoty, práva a spravedlnost (Musilová 2001). Dalším nástrojem gender mainstreamingu je vzdělávání jednotlivých aktérů zúčastněných na gender mainstreamingu, především ve vztahu k výše popsanému principu zprůhlednění nepřímé diskriminace.¹

Spolkové ministerstvo pro vzdělání a vědu vydalo v roce 2002 publikaci, která představuje konkrétní podobu gender mainstreamingu ve výzkumných zařízeních. Uvádím z ní zde pro ilustraci některé programy. Jedná se například o program „podnět ke vzestupu“ („Anstoss zum Aufstieg“), který má za cíl přispět ke zvýšení podílu žen na vedoucích pozicích ve vědě a výzkumu. Zahrnuje kariérní školení a coaching pro ty vědkyně, které se chtějí ucházet o (juniorské) profesury.

V oblasti zlepšení rámcových podmínek pro harmonizaci vědecké práce a rodiny byly institucionálně podporovaná výzkumná zařízení výslovně vyzvána k zajištění denní péče o děti svých zaměstnanců. Některá výzkumná centra zajišťují i prázdninové pobyty pro děti svých zaměstnanců.² Dále se soustředí na podporu prostorové a časové autonomie zaměstnanců a zaměstnankyň, na tzv. „teleworking“: tzn. částečně je možné vykonávat práci jinde než v instituci, např. doma. Tento model umožňuje flexibilně přizpůsobovat pracovní dobu vlastnímu rytmu (rodině, dětem).

Spolkové ministerstvo zavedlo v roce 2001 ocenění za zavedení principu TOTAL EQUALITY, tedy za praktikování principu rovných příležitostí v oblasti personální politiky. Do konceptu genderového mainstreamingu patří podle tohoto dokumentu i zmocněnkyně pro ženy, které zastupují zájmy vědkyň ve výzkumných institucích.

Debata o diferenci: feminismus difference a poststrukturalistický feminismus

V této části představím dva koncepty, které byly po 90. léta a stále jsou v živé debatě, právě především ve vztahu k politikám a feministické praxi. Tato debata trvá od začátku 90. let až do současnosti a dotýká se představy o tom, jakým způsobem by měl pokračovat emancipační projekt a z jakých východisek by měl čerpat. Stručně řečeno zde nacházíme základ rozporů o tom, zda by měla být nějaká zvláštní politika na podporu žen vedena právě ve jménu žen a vztažená k jejich identitě. Dále se pokusím dát koncepci gender mainstreamingu do vztahu s těmito myšlenkovými proudy. Jak níže ukážu, je velmi obtížné tento vztah najít.

Feminismus difference (spadá do období, které je nazýváno druhou vlnou feminismu) se začal rozvíjet v 70. a 80. letech minulého století (mezi hlavní představitelky patří K. Gilligen, C. Pateman atd.). Teoreticky tohoto přístupu vycházejí z předpokladu, že vedle biologického pohlaví, existuje pohlaví sociální (gender). Tento sociální rozměr pak umožňuje zakotvit genderové normy a stereotypy do kulturní produkce a nově tematizovat nerovnost mezi muži a ženami. Tyto teoreticky ve svých koncepcích ukazují, že to, co je považováno za typicky ženské je společensky níže ceněno, zatímco vlastnosti obecně považované za

¹ Výše uvedené příklady principů a nástrojů gender mainstreamingu nejsou zdaleka úplné. Podrobnější informace lze nalézt buď v ETAN zprávě, nebo česky v článku M. Musilové, či v dalších zdrojích (viz.literatura)

² Na tomto příkladu můžeme vidět jak pro nás (dříve) samozřejmá zařízení jsou výsledkem politického rozhodování. Současné „mizení“ jeslí a mateřských škol v ČR můžeme v této souvislosti považovat za diskriminující pro ty rodiče, kteří se chtějí vrátit po rodičovské dovolené do zaměstnání

mužské jsou hodnoceny výše a jsou v přímé souvislosti se schopností výkonu moci a pohybu ve veřejné sféře vůbec. Jak shrnuje Stiegler (1999, s.2), kritika se zaměřuje na zneviditelnění žen a jejich kvalit, na jejich nedostatečnou společenskou reprezentaci a zároveň na institucionální struktury a mechanismy, které takovýto stav udržují. To znamená, že kritizují, že ženy jsou hodnoceny vůči normě, kterou představují muži a jejich nedostatečné zastoupení ve vedoucích pozicích je připisováno jejich ženským vlastnostem, které nejsou obecně považovány za vhodné pro vedení a řízení. Feministky difference se snaží ukázat, že ženy mají důležité kvality a vlastnosti a hlavním problémem je právě považování mužského způsobu bytí a jednání jako normativního způsobu vnímání společenské reality. Teoreticky difference tedy konotují subjektivní prožitek genderové identity, tzn. subjektivní prožitek sebe sama jako ženy. „Právní a politické procedury mají chránit a zajišťovat nejen rovnost žen jako jednotlivců, ale také jejich rovnost jako nositelek zvláštní skupinové identity“ (Barša 2002, s. 257).

Co přináší feminismus difference ve vztahu ke konkrétním politickým opatřením? Tento přístup může pomoci ženám rozpoznat diskriminaci, které jsou vystaveny a také jim dává prostor nepovažovat stávající uspořádání za jediné možné a vytvářet vlastní způsob existence ve veřejném prostoru, který nebude stát na „mužských“ hodnotách a modelu světa. Feminismus difference vytváří i specifické politiky na podporu žen, které mají různé formy. Jedná se o ženské skupiny, ženské projekty, univerzity, sítě atd. To znamená, že podstata této politiky spočívá ve vytváření protistruktur vůči stávajícím mocenským strukturám. „V sítích, ve kterých ženy pracují a žijí, mají dostat prostor pro rozvoj jejich vlastních představ o životě a práci. Autonomie od mužských organizací je vnímána jako předpoklad pro rozvoj protikultury - pozitivní ženské má šanci dostat na rozvoj, který není podřízen mužské kontrole“ (Stiegler 2002:2). Tento přístup vytváří rámec pro empirické zkoumání žen v politice. Z perspektivy difference se předpokládá, že ženy dělají jinou politiku, že do ní přinášejí ženské hodnoty a způsoby jednání a tím jí mohou reformovat (tamtéž). V německé zkušenosti se ale ukazuje, že ne vždy je situace jednoznačná. Sandra Smykalla (1999), která má zkušenost z práce jako zmocněnkyně pro ženy (Frauenbeauftragte) uvádí, že politika rovných příležitostí ukázala, že vědkyně, které získaly vyšší post na univerzitě díky aktivní podpoře zmocněnkyň pro ženy, mohou být na svém postu reprezentantkami hierarchického mocenského aparátu, které upírají ostatním ženám jejich právo na zrovnoprávnění.

V teorii poststrukturalistického feminismu je kritizován celý koncept dvojpohlavnosti, který je stejně jako gender pojímán jako sociálně konstruovaný. Kategorie, která je v teorii difference označována za přirozené, biologické pohlaví, je vnímána jako sociální a historický konstrukt. Stávající konstrukce ženskosti i konstrukce mužskosti jsou chápány jako konstrukce androcentrických mocenských vztahů. Artikulací vlastního hlasu pak může být stávající uspořádání stabilizováno, i když je původně vedeno k jeho překonání. To znamená, že žádná pozice v rámci tohoto uspořádání není neproblematická. (Frey, Dingler 2002). Dekonstrukce tedy znamená poukázání na diskurzivně podmíněné kontexty. Ženy už nejsou vnímány jako homogenní skupina (v této souvislosti jsou esencialistické přístupy kritizovány, že produkují tzv. white middle class feminism), naopak je zdůrazňována jejich heterogenita. Podle Sandry Smykalla (2002) odkrývá dekonstruktivistické myšlení sílu působnosti dualistických struktur. Normativní konstrukce dvou jednoznačných genderových kategorií souvisí s unifikací

(homogenitou), která vždy produkuje vyloučení a zároveň konstituuje homogenní skupinu „ženy“ (nebo „muži“).

Smykalla (2000) poukazuje na to, že v teorii diference je zredukována kompetence pro politické procesy zaměřené na změnu stávajícího uspořádání na subjektivní rovinu jednotlivých žen. Afirmativní podpora žen pak znamená vždy připsání genderových stereotypů a pak tedy musí podle autorky vést tato forma podpurné politiky k reprodukci stávajících genderových stereotypů.

Podle Stiegler (1999:16) mají dekonstruktivistické pozice potenciál ozřejmit otázku, proč ne všechny ženy chtějí dělat feminsitickou politiku a proč existuje tolik rozdílných názorů, jakým způsobem dělat politiku na podporu žen. Takto položená otázka stojí totiž jen tehdy, když „být ženou“ se vztahuje k identitě, která je pro všechny ženy stejná. Ve společnosti existují i další významné kategorie vedle genderu, jako je věk, etnicita, sociální příslušnost; každodenní diskriminaci nemusí tedy zakoušet každá žena tak, aby se proti tomu aktivně vymezovala. Stejně tak neusilují všechny ženy o stejné řešení svého postavení ve společnosti.

Zásadní výtkou feministek diference vůči dekonstruktivně zaměřeným feministkám je to, že „rozpuštěním“ kategorie žena depolitizují snahy o zrovnoprávnění mužů a žen. Neexistuje-li žádná společná entita, pak není ani možné legitimovat politické snahy ve jménu žen. Jak tyto námitky shrnuje Castro Varela (2003:99) „Kdo má uskutečnit ten revoluční emancipační projekt, když už neexistuje autonomní subjekt? Jak je myslitelné politické jednání, když není možné mluvit v plurálu?“

Podle Stiegler (1999) jsou v dekonstruktivním feminizmu politické cíle vždy znovu a nově určeny ve zvláštním kontextu. V rámci tohoto přístupu se otevírají nové možnosti pro sebereflektující politické jednání v rámci genderové politiky (Frey, Dingler 2002). Dekonstruktivistické myšlení odkazuje ke strukturám moci diskurzu. Co se dříve zdálo neproblematické, zahrnul dekonstruktivistický přístup do oblasti politiky a sféry působnosti moci jako konstituujícího prostředku. Jak ukazuje Castro Varela (2003:105) na analýze diskurzu emancipace. Ptá se: „Které praktiky vyloučení byly vytvořeny a/nebo stabilizovány emancipační praxí? Kdo mluví z pozice emancipované? A jak by se tato pozice dala popsat? Proč například platí akademičky za emancipované, zatímco tomu tak není u uklízeček? Diskurz emancipace produkuje obrazy emancipovaných a neemancipovaných. Emancipované lze rozpoznat vzhledem k neemancipovaným. Prostor který se díky emancipaci otevřel zůstává otevřený jen některým subjektům. Toto znovu ozřejmuje, že nejsou žádné pojmy ani praxe, které by byly prosté hodnot a moci. To znamená, že emancipace, osvobození a transformace musí být vždy doprovázena kritikou a sebekritikou.“. Reflexe mocenských struktur otevírá prostor pro ženy, akceptování síly působnosti struktur umožňuje reinterpretaci: diskriminující vyjádření může znamenat strach před ztrátou moci (Smykalla 2000).

Stále ale stojíme před otázkou z jakých pozic vstupovat do politiky a zasazovat se o změnu stávajícího uspořádání. Možné řešení nabízí Spivak (Spivak in Castro Varela 2003:109), která rozpracovala koncept tzv. strategického esencialismu. Vycházela právě ze zkušenosti, že politické strategie se vždy vztahují ke kategoriím identity. Její koncept akceptuje mluvení ve jménu žen pro politicko-strategické účely, ale tuto kategorii podrobuje zároveň kritickému zkoumání. Na druhou stranu se tento koncept ukazuje jako problematický v tom smyslu, že teorie a praxe stojí v rozporu.

Kde se tedy nachází koncept gender mainstreamingu ve vztahu k těmto koncepcím? Jako hlavní problém se už ukazuje už ta skutečnost, že gender mainstreaming není jednoznačně vnímán jako koncept, který by stál v úzké souvislosti s feministickou teorií a praxí. Jeho myšlenkový původ je rozdílně interpretován. Jak shrnuje Kuhl: „...gender mainstreaming je chápán jednak jako část vývoje a úspěchu ženského hnutí, nebo jako něco, co přišlo z vnějšku a nemá nic společného s ženským hnutím“.

Samotný pojem gender mainstreaming odkazuje k tomu, že se jedná o zahrnutí genderového konceptu do "mainstreamové" politiky. Genderová perspektiva by pak už neměla být zvláštním tématem, ale měla by být pojímána jako elementární součást veškeré politiky. V souvislosti s tímto pojmem došlo ke změně paradigmatu, těžiště u tohoto přístupu nespočívá ve skupině diskriminovaných žen, ale na ženách i mužích a vztazích mezi nimi (Lind, Löther XXXX). Pro teoretičky difference je obtížné přijmout gender mainstreaming právě v tom smyslu, že gender mainstreaming nahradí politiky na podporu žen a že neutralizuje náboj, který v sobě tyto politiky obsahují. Na druhou stranu v současné době obě strategie zaměřené na rovnost příležitostí vedle sebe koexistují. A zároveň jak je patrné z příkladu SRN, jsou např. centra pro ženy ve vědě pojímány jako integrální součást gender mainstreamingu.

Gender mainstreaming přináší to, že slova jako občan, demokracie a rovnost příležitostí získaly genderovou dimenzi a jeho zavedením došlo k uznání diskriminace (Fuhrmann, N., Liegl, M. 2001). Předpokladem pro kvalitní zavedení gender mainstreamingu se zdá být genderová senzibilita a kompetence. Jako velký problém se ukazují být genderová školení (tzv. gender trainings), které probíhají v souvislosti s implementací gender mainstreamingu, respektive jejich nedostatečnost pro porozumění genderové problematice (Lind a Loether, Smykalla). Carney (2003) tematizuje implementaci gender mainstreamingu právě v kontextu jazyka a komunikace mezi feministkami a politickými aktéry a aktérkami. Vnímá ho tedy jako koncept, který vychází z feministického hnutí. Podle Carney byl rozvoj gender mainstreamingu umožněn globálními feministickými aktivitami a jejich institucionalizací (jako byla například konference v Nairobi, nebo Peking). Tyto aktivity podle ní napomáhají rozvoji společného jazyka. „Obtíže vznikají, když gender mainstreaming opouští bezpečí feminismu a vstoupí na pole mainstreamové politiky, kde je transformován z feministické rétoriky na politický nástroj.“ (tamtéž). Gender mainstreaming nebyl vyvinut v kooperaci, ale v opozici ke stávajícím aktivitám politické činnosti. Autorka se zaměřuje na obtíže, které přináší gender mainstreaming jako nový koncept - používá jazyk, kterému političtí činitelé nerozumí, i když mohou pochopit základní myšlenky, nemohou je zpět komunikovat v tomto jazyce. Při implementaci gender mainstreamingu bylo podle Carney opomenuto několik zásadních kroků mezi teorií a praxí. Klíčový chybějící krok je ten, který se vztahuje ke komunikaci a translaci. Hlavní komunikační problém se tedy vztahuje ke kulturnímu (i lingvistickému) rozdílu mezi feminismem a mainstreamovou teorií a praxí. K určitému přibližování už podle autorky dochází, protože integrace genderových expertů a expertek do mainstreamové byrokracie je integrální k procesu gender mainstreamingu, protože tito experti a expertky jednájí jako facilitátorky mezi lobovacími aktivitami ženského hnutí a politickými činiteli.

Gender mainstreaming je v textu Carney vzhledem k jeho kořenům interpretován jako feministický koncept, který je výsledkem globální spolupráce feministek a

feministických lobby v mezinárodních organizacích. Gender mainstreaming je ale také nahlížen jako odtržený od feministických kořenů. Kritika se v této souvislosti soustředí na rétoriku, kterou je prezentován a na koncepty, které se v souvislosti s gender mainstreamingem vyskytují. Gender mainstreaming je pak nahlížen jako neoliberální projekt (Schunter-Kleeman 2001). Jedná se například o managerskou strategii „managing diversity“, která je zacílená na managování kulturně a sociálně heterogenního osazenstva a strategie využívání lidských zdrojů. „Nakonec můžeme konstatovat, že dochází k začlenění gender mainstreamingu spíše než do konceptu tradice ženské politiky, do tradice new managementu.“ (Smykalla 2002:5).

Gender mainstreaming je v každém případě strategie, která předpokládá zapuštění v institucích a jejich spoluúčast. V tomto směru se gender mainstreaming zásadně liší od dosavadní ženské politiky, protože se jedná o tzv. top-down koncept, tzn. že je implementovaný a řízený shora. Weinbach (2001) upozorňuje na souvislost s politikou bývalé DDR, můžeme ji ale vztáhnout i na postkomunistické země střední a východní Evropy. Politika státního socialismu byla vedena směrem k emancipaci žen, respektive k jejich začlenění na trh práce. Jednalo se o státní politiku, bez jakékoliv zpětné vazby či společenského dialogu. Tím sice došlo k tomu, že ženy byly začleněny na trh práce, hlavním motivem ale nebylo zrovnoprávnění žen, ale využití pracovního potenciálu žen při budování státního socialismu. Patriarchální systém, tedy tradiční rozdělení rolí, zůstal zachován. V této souvislosti můžeme hovořit o státním patriarchátu, nebo patriarchálním státním socialismu (Kriesky 1996).

Ani v zemích západní Evropy neznamenal postupné začleňování žen na trh práce, které zde ale na rozdíl od socialistických zemí probíhalo pod vlivem ženského hnutí, rozpuštění tradičních ženských a mužských rolí. Ve svém výsledku se tedy současné demokratické státy potýkají se stejným problémem, i když politické pozadí bylo diametrálně odlišné. Gender mainstreaming jako „top-down koncept je zaváděn vedoucími pracovníky a pracovníci. To může na jedné straně být známkou toho, že je to podstatná součást vedení organizace, či instituce, na druhou stranu se mohou ženy, které se angažovaly v politice rovných příležitostí cítit vyloučeny“. (Traber)

Pro řadu západoevropských feministek je tedy gender mainstreaming problematický ze dvou hlavních důvodů. Jednak proto, že z něj vymizela rétorika ženské politiky. Koncept gender mainstreamingu neodkazuje ke kořenům hnutí za rovnoprávnost mužů a žen, ale vychází spíše z rétoriky využití lidských zdrojů. V tom můžeme nacházet určitou paralelu s emancipačním procesem za státního socialismu. Ustavení určité politiky jako hlavního proudu (mainstreaming) zároveň vylučuje další alternativy ze hry jako rovnocenné a legitimní možnosti. S tím souvisí i druhá zásadní výtky: gender mainstreaming netematizuje genderový kontrakt ve společnosti. Jak lapidárně vyjádřila Lorber (2000:89): „Dokud bude práce strukturována podle kariérového vzorce ženatý-muž-s-manželkou a muži budou placeni lépe než ženy, bude dosažení genderové rovnosti rodiny pro většinu lidí špatně dosažitelné“.

Zastánci a zastánkyně gender mainstreamingu jako hlavní argument jeho účinnosti a užitečnosti uvádějí, že gender mainstreaming ukazuje na to, že není žádná genderově neutrální politika. Přezkoumání veškerých politických opatření v souvislosti s možným dopadem na muže a ženy a užití dalších nástrojů gender mainstreamingu, povede k dosažení rovnosti žen a mužů ve společnosti. Gender mainstreaming lze skutečně vnímat jako pokrok v tematizaci genderové

problematiky na úrovni rozhodovacích procesů, zásadní otázkou pro mě ale zůstává, vůči jakým společenským rolím bude gender mainstreaming vymezovat své politiky? Jak lze zkoumat dopady politických rozhodnutí na ženy a muže, když není z pozic poststrukturalistického feminismu jasné, co tyto kategorie znamenají a co s sebou nesou? K jakým genderovým kritériím a k jakým aktérům se bude tato politika vztahovat? Záleží především na tom, kdo bude naplňovat obsah této politiky např. při vyhodnocování dopadu na muže a ženy. Z jakého konceptu bude vycházet. Podle Weinbach (2001) došlo v rámci gender mainstreamingu k unifikaci konceptu genderu a dekonstruktivistické pojetí genderu v rámci gender mainstreamingu není politicky průchodné. Jako příklad uvádí, že EU nepodporuje žádné projekty, které by si „hrály“ s genderovými rolami (podpora účasti mužů na péči o domácnost). To znamená, že tento zásadní rozpor (mezi feminismem difference a dekonstruktivistickým přístupem) se v rámci této strategie neřeší a zřejmě zůstane na úrovni akademických debat. Na druhou stranu, i když koncept genderu vznikl a rozvíjel se v rámci feministických teorií, tedy na okraji společenského i akademického mainstreamu, jeho uvedení do širšího společenského kontextu s sebou nevyhnutelně přináší právě ty průvodní jevy, které jsou z feministických pozic často kritizovány. Mám na mysli zjednodušení tohoto konceptu, vymizení původní rétoriky a nahrazení managerskou rétorikou zaměřenou na využití lidských zdrojů a jeho implementaci v rámci hierarchických struktur (top-down). Gender mainstreaming, použiju-li k tomuto přirovnání slovní hříčku, můžeme v této souvislosti také popsat jako „mainstreaming gender“. Vidět ale tento proces pouze jednostranně by bylo zjednodušující. Tematizace a zahrnutí konceptu genderu do hlavního proudu společenského a politického jednání a vůbec do stávajícího nastavení genderových rolí, má potenciál způsobit změnu, nebo alespoň kvalitativní posun v rámci stávajících struktur a přináší příležitost ke zviditelnění a zlepšení pozice žen ve společnosti.

Literatura:

Carney, G. 2003. *Communicating or just talking? Gender mainstreaming and the communication of global feminism*. IN. Women and Language. Urbana: Spring 2003. Vol. 26

Castro Varela, María do Mar. 2003. *Vom Sinn des Herum Irrens. Emanzipation und Dekonstruktion*. In: Coppers, C., Selders, B. (Hrsg.). Hand aufs dekonstruierte Herz. Koenigstein/Taunus: Ulrike Helmer Verlag: 91-115.

Frey, Dingler. 2002. *Alles gender? Oder was?. Theoretische Ansätze zur Konstruktion von Geschlecht(ern) und ihre Relevanz fuer die Praxis in Bildung, Beratung und Politik*. Dokumentation einer Fachtagung der Heinrich-Boell-Stiftung am 9./10. März 2001. Berlin: Heinrich Boell Stiftung.

Gender Mainstreaming. 2002. Nováková, J.(ed.). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Gender mainstreaming. Was heist gender mainstreaming? Begründungszusammenhänge und Begriffserklärung. 2001. GeM - Koordinationsstelle für Gender Mainstreaming im ESF. Wien: L&R Sozialforschung.

Kuhl, M. 2003. *Gender Mainstreaming and the Women's Movement*. Presented at Gender and Power in the New Europe, the 5th European Feminist Research Conference. August 20-24, 2003 Lund University, Sweden.

Lind I., Loether, A. Gender Mainstreaming. Available at: <http://www>.

Lorber, Judith. 2000. *Using gender to undo gender. A feminist degendering movement*. In: Feminist Theory. SAGE publications (London, Thousand Oaks, CA and New Delhi). Vol 1(1): 79-95

Mehr Frauen an die Spitze. Gender Mainstreaming in Forschungseinrichtungen. 2002. BMBF (hrsg.). Bonn: BMBF

Musilová, M. 2001. Mainstreaming. Gender On-Line. 1/2001. Available at: <http://genderonline.cz> <18.3.2003>

Musilová, M. 2000. Mainstreaming. Gender On-Line. 4/2000. Available at: <http://genderonline.cz> <18.3.2003>

Ober, S. Gender mainstreaming. Available at: <http://www.uni-koblenz.de/alp/gender.htm> <10.4.2003>

Pravda, G. 2001. Brauchen wir für die Berufsqualifizierung junger Frauen das Gender-Mainstreaming? BWP6/2001

Schunter-Kleeman, S. 2001. *Gender mainstreaming als neoliberales Projekt? Thesen fuer den Streitgespraech: Gender mainstreaming- Abschaffung oder Aufwertung von Frauenpolitik*. Tagung „Geschlechter-Aufgabe gendermainstreaming: Abschaffung, Umdeutung oder aufwertung von Frauenpolitik.

Smykalla, S. 2000. *Dekonstruktion und Gleichstellungspolitik - Eine widerspruechliche Chance?* In: Beilage zur Auguste nr. 9/2000. Goettingen: Frauenbuero der Georg-August_Universitaet.

Smykalla, S. 2002. *Gender Mainstreaming - eine gleichstellungspolitische Strategie in der Diskussion*. In: Forum Recht Online 3/2002. Available at: <http://www.forum-recht-online.de/302/302smykalla.htm> [5.3.2003].

Traber, C. Roetchigraben beim gender mainstreaming. Available at: <http://www.ssm-site.ch> (6.3.2003)

Weinbach, H. 2001. Ueber die Kunst, Begriffe zu fluten. Die Karriere des Konzepts „Gender Mainstreaming“. In: Kritik am Gender Mainstreaming. Andrea Loether (ed.). CEWS-Newslwttter Nr.5 als Nachtraege zum Newsletter Nr.4.

Wissenschaftspolitik in der Europaeischen Union. Foerderung herausragender wissenschaftlicher Leistungen durch Gender Mainstreaming. Bericht der ETAN - Expertinnenarbeitsgruppe „Frauen und Wissenschaft“. 2001.